
RECENZJE

Ks. Sylwester Jaśkiewicz, *Święty Augustyn. Poszukiwanie Boga*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2012, ss. 192.

Ks. Sylwester Jaśkiewicz jako teolog dogmatyk jest znakomicie przygotowany do podjęcia tematu wyznaczonego przez tytuł omawianej publikacji, jako że od wielu lat zajmuje się naukowo teologią św. Augustyna, o czym świadczy jego życiorys naukowy, a także zamieszczone w bibliografii, opracowane przez niego pozycje. Książka rozpoczyna się słowem wstępnym biskupa radomskiego Henryka Tomasika i obejmuje wykaz skrótów, wprowadzenie, sześć rozdziałów, zakończenie, wykaz bibliograficzny cytowanych pozycji Augustyna, innych autorów starożytnych, literatury współczesnej oraz na końcu spis treści.

Autor rozpoczyna książkę od wprowadzenia ukazującego znaczenie podejmowanej kwestii oraz aktualność i dorobek postaci św. Augustyna – jednego z największych teologów i pisarzy chrześcijańskich – w tej dziedzinie.

Rozdział I szkicuje klimat poszukiwania Boga w pierwszych wiekach Kościoła, w którym autor książki wyróżnia istotne jego elementy: oczekiwanie na rychłą paruzję Jezusa Chrystusa, konieczność dawania świadectwa wiary na drodze męczeństwa wśród prześladowań, obronę wiary w postaci literatury apologetycznej oraz pojawienie się nowych form życia ascetycznego. Już na tym etapie przejawiała się metoda konstrukcji całej książki ks. Jaśkiewicza: po systematycznym wprowadzeniu do każdego fragmentu autor zamieszcza ilustrujące go cytaty, zaczerpnięte w tym momencie z Nowego Testamentu i od starożytnych pisarzy chrześcijańskich – świadków poszukiwania Boga w tamtym okresie: *Listu do Filipian*, Klemensa Rzymskiego, *Didache*, Ignacego Antiocheńskiego, Polikarpa ze Smyrny, Tertuliana, Ireneusza z Lyonu, Atanazego Aleksandryjskiego, Pachomiusza.

Dopiero po nakreśleniu tła ogólnego podjętego problemu autor przechodzi (rozdział II) do naszkicowania postaci Augustyna jako człowieka poszukującego Boga oraz historii tego poszukiwania i zmieniającego się wraz z upływem czasu u Augustyna wyobrażenia Boga. Istotnymi etapami tego poszukiwania były: czas studiów i wpływ dialogu Cyserona *Hortensjusz*, spotkanie z manicheizmem, lektura *Kategorii* Arystotelesa, spotkanie ze sceptyczną filozofią akademików, a wreszcie spotkanie św. Ambrożego i wpływ kręgu mediolańskiego, co przyczyniło się do nawrócenia, głębokich przemyśleń, rozpoczęcia katechumenatu i w końcu przyjęcia chrztu. Do następnych istotnych etapów drogi Augustyna autor zaliczył jego mistyczne doświadczenie w Ostii oraz powrót do Afryki, gdzie Augustyn został prezbiterem, a potem biskupem Hippony. Te ostatnie wydarzenia zdecydowanie zmieniły życie Augustyna, który poza kontynuowaniem rozpoczętego wcześniej życia we wspólnocie na wzór apostołów rozwijał ciągle swój potencjał intelektualny i duchowy, wypełniał posługę biskupią i rzucił się w wir kontrowersji wywoływanych przez herezje manichejczyków, donatystów, pelagian, arian,

a także przez poglądy pogan. Wśród pism Augustyna autor omawianej książki zwraca szczególną uwagę na potężne dzieło *O Trójcy Świętej* oraz niezwykle cenne *Objaśnienia psalmów*. Każdy etap tego *itinerarium* św. Augustyna ks. Jaśkiewicz zobrazował i udokumentował – zgodnie z przyjętą metodą – celnie dobranymi fragmentami jego dzieł. Tak metoda pozostanie utrzymana z wielkim pożytkiem w każdym z następujących rozdziałów.

Omawiając w III rozdziale naturę poszukiwania Boga przez Augustyna, autor książki zwraca uwagę na występujące w nim istotne dynamizmy: pierwszorzędą rolę Boga, znaczenie Jezusa Chrystusa jako jedyne Pośrednika między Bogiem a ludźmi, przychylność Boga wspierającego ludzkie poszukiwanie łaską, konieczność wysiłku poznawczego ze strony człowieka, zaangażowanie serca ludzkiego w tym poszukiwaniu i „poszukiwania rękami” w postaci czynów miłości, pomocniczą rolę wiary, Pisma Świętego i Kościoła na tej drodze, a także znaczenie wytrwałości w modlitwie o prawdę oraz wytrwałości w poszukiwaniu Boga przez całe życie. Tak nacechowane poszukiwanie Boga Augustyn realizował w trzech zakresach: w rzeczach widzialnych i cielesnych, w sobie – w swojej duszy i ponad sobą – w Bogu.

Poszukiwanie Boga w rzeczach widzialnych i cielesnych (rozdział IV) umożliwia zmienność (i celowość) świata, panujący w nim porządek, piękno oraz niemy głos stworzenia: „W całym świecie Stwórca pozostawił niezliczone ślady swojej wielkiej mocy i potęgi, niezwykłego piękna i mądrości, zdumiewającego porządku i harmonii. Ich odkrycie [...] przez poszukującego człowieka jest odczytaniem wielkiego wyznania stworzenia. [...] świat [...] chociaż pozostaje niemy [...] może przemówić ustami tych, którzy potrafią odczytać wyznanie stworzenia” (s. 124).

Poszukiwanie Boga w sobie samym, wejście w siebie jest niezwykle ważnym etapem drogi św. Augustyna do Boga. Pozwoliło mu ono odkryć niezwykle bogactwo życia wewnętrznego i duchowego człowieka. Pod wpływem myśli klasycznej i neoplatonickiej pierwszoplanowym obiektem zainteresowania Augustyna stała się w człowieku dusza. Wynikało to z jej funkcji pełnionych w życiu człowieka. Autor książki podkreśla jednak, że „odkrycie całego bogactwa człowieka duchowego [...] w intelektualno-duchowej ewolucji Augustyna łączy się z mniejszym akcentowaniem założeń filozofii platońskiej w dążeniu do prawdy, a z większym skoncentrowaniem uwagi na osobie Boskiego Zbawiciela i dokonanego przez Niego dzieła odkupienia” (s. 130). Pośrednie miejsce duszy w człowieku powoduje, że może ona zwracać się albo ku Bogu, albo ku ciału. Augustyn uważał, że w świecie stworzonym dusza jest najbliższa Bogu i zawiera w sobie obraz samego Boga. Umysł człowieka jest częścią duszy, w której spletają się pamięć, inteligencja i wola (na podkreślenie zasługuje tu zwrócenie uwagi autora na inną od współczesnej nam koncepcję pamięci u Augustyna – wyjaśnienie tego umożliwia właściwe zrozumienie wypowiedzi Augustyna w tej kwestii). Każda z tych aktywności i wszystkie razem są zwrócone ku Bogu. Przez umysł następuje (dzięki oświeceniu Bożemu) zjednoczenie z Bogiem w przestrzeni myśli i miłości. Umysł,

jako najlepszy obraz Boga, ma trynitarną strukturę, a relacje między pamięcią, inteligencją i wolą odzwierciedlają w sobie relacje intertrynitarne. Istotną, chociaż nie zawsze uporządkowaną rolę w szukaniu Boga pełni wola człowieka. Zaznacza się w niej pragnienie szczęścia i dobroć natury, ale jej charakter ontologiczny i grzech pierworodny powodują jej zmienność, a ograniczenia w postaci złych nawyków i przyzwyczajzeń zakłócają jej właściwe funkcjonowanie. W takiej sytuacji ważną pomocą w życiu człowieka poszukującego Boga stają się cnoty teologiczne: wiara, nadzieja i miłość, którym Augustyn podporządkowuje także cnoty kardynalne. Najważniejszą rolę pełni jednak miłość, toteż Augustyn nieustannie apeluje o „powrót człowieka do serca”. To w nim zamieszkuje Bóg, w nim przemawia do człowieka przez Chrystusa i przez Ducha Świętego.

W poszukiwaniu Boga ponad sobą samym (rozdział VI) Augustyn koncentruje się na Bogu jako Prawdzie i Dobru, podkreślając, że prawdziwe szczęście i radość człowiek może odnaleźć tylko w Bogu. Bóg daje się objąć miłością. Człowiek nie szuka wiadomości o Bogu, lecz samego Boga i chce wejść z Nim w relację. Staje się to możliwe dzięki miłości Boga i człowieka, i to miłość jest dla Augustyna uprzywilejowanym „miejszem” kontemplacji Trójcy Świętej, „która jest prawdziwym, najwyższym i jedynym Bogiem”. Prawda o Nim stała się dostępna człowiekowi przez Chrystusa, w którym Bóg objawił się, aby umożliwić ludziom komunie z sobą, a wobec bezradności ludzkiego umysłu i języka w obliczu tej Tajemnicy Augustyn odwoływał się do pojęcia relacji i wskazywał na *vestigia trinitatis*, radując się ze zjednoczenia z Ojcem, Synem i Duchem Świętym. Ta radość stanie się jednak nieutralnym osiągnięciem człowieka dopiero w wieczności.

Dorobek pisarski św. Augustyna jest ogromny, a lektura jego dzieł jest niekiedy bardzo trudna z powodu występującego w nich często uwikłania jego wypowiedzi w szczegółowe i bardzo trudne do przeniknięcia dla dzisiejszego człowieka kwestie współczesnych mu pojęć i debat filozoficznych. Już lektura nawet najbardziej znanego chyba i porywającego dzieła Augustyna – *Wyznania* – zmusza czytelnika do przebrnięcia przez bardzo trudne i nużące fragmenty argumentacji. Dlatego bardzo potrzebny jest dzisiaj kompetentny przewodnik, który otworzy czytelnikowi drogę do bogactwa i głębi myśli teologicznej Augustyna. Zamiar taki powiódł się w pełni autorowi recenzowanej książki, który nie tylko dokonał znakomitego wyboru i komentarza cytowanych fragmentów, ale także udokumentował swoją pracę współczesną literaturą naukową z tej dziedziny. Przyjęta metoda pozwala czytelnikowi nie tylko łatwiej podążać za tokiem myśli Augustyna, lecz wręcz radować się wraz z nim i niepostrzeżenie włączać się w jego modlitwę. Ks. Sylwester Jaśkiewicz skutecznie uniknął pułapki wdawania się w szczegółowe, bardzo skomplikowane i kontrowersyjne często dyskusje specjalistów – z których zdaje on sobie oczywiście doskonale sprawę – i zaproponował bardzo przejrzystą i potrzebną pomoc, umożliwiającą skorzystanie z wielkiej myśli i gorącego zaangażowania jednego z największych myślicieli chrześcijańskich w tak ważnej sprawie, jaką jest dla człowieka szukanie Boga. Powstała w ten sposób nie tylko rekonstrukcja

wspaniałych poszukiwań religijnych wybitnego myśliciela chrześcijańskiego, lecz wręcz przewodnik i podręcznik poszukiwania Boga, który w wieloraki sposób może pomóc czytelnikowi także w jego własnym poszukiwaniu, a także w powtórzeniu, ugruntowaniu i usystematyzowaniu rezultatów własnych zmagania na tej drodze. Dlatego książkę tę można polecić nie tylko czytelnikom dysponującym odpowiednim przygotowaniem filozoficznym i teologicznym, lecz także wszystkim szukającym Boga i kompetentnej pomocy w tym zakresie.

Ks. dr hab. Marek Jagodziński (UKSW Warszawa–Radom)

Walter Kasper, *Katholische Kirche. Wesen – Wirklichkeit – Sendung*, Herder, Freiburg im Br. 2011, ss. 586.

Dzieło kardynała Waltera Kaspera ma bardzo długą historię. Jak relacjonuje w przedmowie sam autor, książka ta miała pierwotnie powstać pod tytułem: *Die Kirche Jesu Christi* jako zamykająca swoistą teologiczną trylogię, trzecia monografia, po *Jesus der Christus* – 1974 (wyd. pol. *Jezus Chrystus*, Warszawa 1983) i *Der Gott Jesu Christi* – 1982 (wyd. pol. *Bóg Jezusa Chrystusa*, Wrocław 1996). Jednak nowe wyzwania, przed jakimi stanął dotychczasowy profesor z Tübingen – posługa biskupia, a następnie kierowanie Papieską Radą ds. Popierania Jedności Chrześcijan, przesunęły realizację tego projektu dopiero na czas emerytury. I chyba dobrze, że tak się stało, bo dzięki temu ta pozycja jest pogłębiona o niezwykle bogate, osobiste doświadczenie Kościoła w jego różnych strukturach, a tym samym ma w sobie coś z „praktycznej eklezjologii” (s. 21). Odbija się to w samej konstrukcji książki, gdyż pierwsza jej część (*Mein Weg in und mit der Kirche*, ss. 19-67) jest właśnie takim subiektywnym, autobiograficznym dzieleniem się własnym odkrywaniem istoty Kościoła przez ponadpięćdziesięcioletnią służbę w różnych jego instytucjach. Jak zauważa sam autor, to dość oryginalny sposób wprowadzenia do całego traktatu eklezjologicznego, gdyż ukazuje Kościół nie tylko w sposób naukowy, teologiczny, obserwowany niejako od zewnątrz jako przedmiot badania, ale widzi go od wewnątrz, jako miejsce, w którym „czuje się jak w domu” (s. 19). Kasper z pełną świadomością podjął decyzję o takim kształcie swojej książki, bo jego zdaniem eklezjologia zawsze jest też jakimś osobistym świadectwem o Kościele i dlatego napisał ją z miłości do Kościoła, który mimo wszelkich „zmarszczek” (Ef 5,27) jest piękny (s. 22).

W tej pierwszej części książki warto zwrócić uwagę na trzy istotne momenty. Po pierwsze, kardynał Kasper pełen nadziei patrzy na dziedzictwo soboru, stwierdzając, że jego przyszłościowy potencjał jeszcze długo nie zostanie wyczerpany (s. 38). Jednak aby tak było, potrzebna jest w recepcji dokumentów soborowych właściwa hermeneutyka. Za Benedyktem XVI ostro przeciwstawia hermeneutyce „zerwania”